

та правовій системах, що істотно впливають на правове виховання громадян Західної Європи.

Проблему співвідношення політичної системи, менталітету та правового виховання відображено ще в класичній західноєвропейській філософії. Зокрема, для І. Фіхте та Г. Гегеля держава — то є «найкраще відображення» і «кристалізація» духу нації, «справжність її моральної ідеї». Коли ми говоримо про сучасну політичну систему Заходу, то зазначаємо насамперед те, що вона має демократичний характер, їй притаманна правова держава та розвинене громадянське суспільство, що відповідним чином позначається на моделі сучасного правового виховання у Західній Європі.

Важливий вплив на феномен правового виховання у західноєвропейському середовищі справляють його правова система, правові традиції. Зрозуміло, що при всій спільності розвитку правових систем Заходу вони мають також відмінності, більш того, належності до двох різних правових родин: англосаксонської та романо-германської. Але є спільне, яке становить базис європейської правової традиції (концепція права як узгодженого цілого, верховенство права над політичною владою, ідея правової держави тощо) і дозволяє нам казати про істотний вплив правової системи на правове виховання громадян у Західній Європі.

Усвідомлення феномену західноєвропейського правового виховання має велике значення для формування орієнтирів у правовиховному процесі в Україні, оскільки курс нашої держави на європейську інтеграцію потребує і формування тих правових, політичних цінностей, які поділяє європейська спільнота. Без розбудови правової, соціальної, демократичної держави, формування громадянського суспільства, відповідної правової культури це неможливо.

С. В. Шефель, доктор філософських наук, професор,

І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ПРО МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИМВОЛІЧНОГО ПІДХОДУ ДОСЛІДЖЕННІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВИХОВАННЯ

Соціокультурний контекст дослідження правового виховання передбачає розгляд проблеми репрезентативності чинників формування та соціально-історичного відтворення правової культури у змісті та структурі процесу правового виховання. У зв'язку з цим слід звернути увагу на значущість процесуально-функціональної сторони виховання для формування правової культури. Виховання як процес містить властивості людської *со-буттєвості*, реалізуючи

одну із своїх функцій — сполучення поколінь у загальносуспільному просторі, якому притаманні *со-буттєвість* кожного з його учасників та вибудовування загальної *со-буттєвості*.

Слід також підкреслити значущість трансляційно-комунікативної сторони процесу правового виховання. Розглядаючи специфіку процесу трансляції, що здійснюється, в тому числі за допомоги мови як соціокомунікативної системи, необхідно звернути увагу на символічну природу соціальних змін, а також свідоме її використання в процесі правового виховання і, отже, легітимації нового соціального порядку.

У зв'язку з цим слід приділити увагу трансформаційному аспекту функціонування символічних систем у дискурс-аналізі. Теорія дискурсу переконала провідних теоретиків звернути увагу на такі проблеми, як парадигматика знання, формування ідентичності, дискурсивне конструювання норм, цінностей та символів.

Символ можна визначити як узагальнене уявлення про кого-небудь/щонебудь, що засноване на інтелектуальному та вітальному досвіді індивіда чи спільноти і містить спосіб вираження, результат вираження та образ переживання. Символ свідомості, психіки є водночас і символом культурних форм — він постійно здійснює ротацію в соціальний дискурс та назад. Іншими словами, певне сприйняття світу виробляє певні культурні формоутворення і останні згодом виробляють певне сприйняття світу. Аналогічний підхід зустрічається, зокрема, у працях Б. Кістяківського, де право, з одного боку, виступає як найбільш значний виразник культури, а з другого — сама культура розглядається як найважливіший спосіб реального буття права.

Для соціальних груп, що прагнуть оновлення, трансформація символічних комплексів відіграє провідну роль, адже зміна символічної моделі світу передбачає використання символічних форм для створення бажаної реальності. Символи являють собою нові ідеї і цінності, комбінують їх усередині нових контекстів і, отже, стають активними чинниками соціальних змін. У такому контексті символ стає лінгвістичним агентом соціально-політичної трансформації, головною умовою чого виступає передусім трансформація свідомості. У цьому процесі символ відіграє центральну роль і формує основні практико-сеологічні виміри символічної зумовленості трансформацій.

Логіка і характер соціальних трансформацій зумовлюють конвергенцію символічних та інституціональних характеристик соціальної організації. Вузловою категорією в даному підході можна вважати ідею диференціації «центру» та «периферії». «Центр» являє собою певну центральну зону, конденсат правових символів, цінностей та традицій даного суспільства і має вирішальне значення у визначенні структурних характеристик, змісту та типів соціальних взаємодій, а також загальних світоглядних орієнтацій. Категорія символічних кодів описує набори визначальних уявлень, що впливають на критерії основних норм соціальної взаємодії і формують мікросоціальний

порядок. Саме у побудові такого порядку найповніше відбувається переплетіння символічних та організаційних аспектів соціального життя, що інституціонально локалізується у «центрах суспільства». Можна зауважити, що найважливішим наслідком формування «центрів» є інституціоналізація символів суспільства, що найбільш відповідають завданню систематизації прагнень соціокультурного порядку та участі у ньому. Відтак, саме інституціоналізація основоположних норм соціальної взаємодії не тільки забезпечує підтримання динамічної рівноваги системи, а й створює можливість виникнення напруженості, конфліктів та суперечностей, що ведуть до змін. Дійсно, символи колективної та індивідуальної ідентичності, що конструюються у процесі інституціоналізації кодів, не є простою даністю. Вони постійно перевстановлюються та переконструюються, що виявляється особливо рельєфно в ситуаціях глибоких соціокультурних змін, коли культурні та правокультурні традиції, артефакти та організації ускладнюються та артикуються як в їхньому змісті, так і в їхньому використанні. У періоди ж соціальних потрясінь люди стають особливо чутливими до символів та повідомлень, через які символізується соціальний порядок (як існуючий, так і такий, що знову виникає). Людина стає більшою мірою чутливою до тих, хто надає їй нові символи, від яких вона очікує підтвердження сенсу її досвіду з точки зору широкого фундаментального, космічного, соціального або політичного порядку. Таким чином, символічна складова є не просто одним з сутнісних компонентів соціальних трансформацій, а й виступає їх головним стимулом та умовою.

Подібний контекст може бути розширено через включення до нього з урахуванням положень неінституціоналізму й структурних феноменів, тобто пролонгованих правовиховних практик, що спрямовані на задоволення певних соціальних потреб і реалізуються на основі як формальних, так і неформальних норм і правил — соціальних інститутів.

Таким чином, правові символи є своєрідним елементом, що пов'язує загальну та правову культури. Вони також виступають одним з найважливіших засобів внутрішньодержавного та міждержавного спілкування, універсальною формою порозуміння між людьми — громадянами різних держав. Правова символізація є також ефективним дидактичним засобом у процесі морально-правового виховання громадян.

Л. В. Анучина, кандидат філософських наук, професор
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

До найактуальніших проблем сьогодення належить проблема загострення кризових явищ у параметрах гуманітарно-ціннісних вимірів буття, в тому